

típpá válása is a mai magyar prózában.) De Győzőke köré végül is egy autentikus világ emelkedik föl, a kisprózai formák, lehetőségek szaporítása pedig a látványosságon túl egy önálló, új prózai forma-koncepció alakulására vet fényt.

Temesi kötet többek között azt a régi, állandó szókapcsolathoz hasonlóan megkövesedett tézist is felfüggeszti, mely szerint a formai-szerkesztési szempontból merész és kockázatot vállaló szövegek olvashatatlanok, vagy legalábbis nehezen olvashatók. A *Látom, nekem kell lemennem* kisprózái, prózai forgácsai annak ellenére (!), hogy nyelvi és formai játékoságuk élményt jelentő intellektuális játékba megy át, rendkívül jó olvashatók.

THOMKA Beáta

HATALOM ÉS MAGÁNY

Gabriel García Márquez: *A pátriárka alkonya*. Megvető Könyvkiadó, Budapest, 1978

Amikor 1967-ben megjelent a *Száz év magány*, majd rövidesen jó néhány nyelvre lefordították, Márquez neve egyszeriben ismertté vált az egész világon. A teljes ismeretlenségből bukikant fel a kolumbiai író. A regény azonban nemcsak számára hozta meg a jogos elismerést, hanem megindította a modern dél-amerikai próza felfedezésének folyamatát is. Ekkor derült ki, hogy Márquez mellett él még néhány eredeti és értékes író e gazdag világrészben. S bár egy másik kiemelkedő dél-amerikai író, a perui Mario Vargas Llosa nemrég adott nyilatkozata szerint a kontinens prózája halott — s ezt feltétlenül fenntartással kell fogadni —, világirodalmi hatása csak most van igazán kibontakozóban. Röviden jellemezve, ez a próza rendkívül színes, sokarcú; a hagyományos európai és észak-amerikai írásmód eredeti megoldásokkal keveredik benne; az ottani specifikus társadalmi valóság erősen rányomja pecsétjét; politikailag mind erősebben angazsálódik és merészen kísérletező. A *Száz év magány* és Márquez második regénye, *A pátriárka alkonya* között lényeges különbségek vannak, mégis mindkét regényben fellelhetjük a modern dél-amerikai regény ezen ismertetőjeleit.

A pátriárka alkonya hat, számokkal nem jelzett, szinte egyenlő terjedelmű fejezetből áll. Szerkezetileg és a belső formát illetően az egyes fejezetek között alig van különbség. Márquez terjedelmes mondatokat szerkeszt, fejezetről fejezetre mind hosszabbakat, mígnem az utolsó fejezet tulajdonképpen egy mondatból áll. Minden fejezet többes szám első személyben indul, de rövidesen bekapcsolódik a pátriárka egyes első személyben. Az ő belső monológja alkotja a belső forma vázát. Gondolatsorait a mellékfigurák közbeiktatott, szintén egyes első személyben elő-

adott észrevételei szakítják meg, mégpedig mindig a pátriárka által beindított cselekménysorhoz kapcsolódva, ugyanazon témát más szemzőből villantva fel. Ezt a megoldást Márquez a hangjáték-technikától kölcsönözte, de a regény minden szakaszában, főleg a zárófejezetben, az immár klasszikus „tükörtechnikát” is alkalmazza. Így egy különös elegyet kapunk, amely egyáltalán nem hat riasztóan az olvasóra, mert könnyen felismerhető, s az olvasást a végtelennel tűnő mondatok nemcsak folyamatossá teszik, hanem őserdei liánok módjára fonva be rabul is ejtik az olvasót. Ezek a mondatok óriáskígyóként tekeregnek, egymásba fonódnak, hihetetlen tisztasággal változnak bennük a beszélők, az ismétlések, a nyelvi bravúrok. Mert Márquez a nyelv mestere. Párját ritkító szuverenitással bánik a nyelvvel. A beszélő személyétől vagy a mindentudó elbeszélő megszólalásától függően váltják egymást a nyelvhasználat különféle változatai. Kivételesen gazdag szókincse mellett külön kell megemlíteni a jelzők és szókapcsolatok használatát. Ebben az író leleményessége szinte határtalan. Az első pillantásra képtelennel tűnő összetételeket a regény cselekménye és a megformált szituáció teljes mértékben értelmezi. Itt mindez tudatos és lelassított. A mű belső formája és nyelvezete tömör és szelektív kinyilatkoztatásra nyújtott alkalmat a szerzőnek.

Márquez óriásmondatain belül nem is jelezve váltogatja a beszélőket, viszont a mondanivaló belső logikája miatt ez nem zavarja a befogadást. Mint a már említett Vargas Llosa, regényében Márquez is felhasználja a film eszközeit. Felvillanó jelenetek halmaza tulajdonképpen a mű, s így az olvasónak, tevékeny részt vállalva a teremtésben, az olvasottat nyomban, gátlások nélkül, vizualizálnia kell, mivel csak így érthető és követelhető a szerteágazó cselekménysor. Az olvasó „belső mozija” az, amire Márquez regénye írásakor számított. Ez a technika a tömörítés határtalan lehetőségeit nyújtja, és a legváratlanabb összefüggések meggyőző felfedezését kínálja.

A rendkívül gazdag cselekményű regényben a történet két idősíkon mozog: az egyik párhuzamos az olvasás folyamatával, a másik pedig az emlékezés idősíkjá. Az első cselekménysor minimális és statikus, hiszen csak annyit mutat be, hogy a pátriárka holttestét megtalálják és felrattalozzák. Ezzel szemben a pátriárka monológja és az ezzel kapcsolatos egyéb reflexiók kivételesen dinamikusak. Nem időrendi sorrendben mondja el a főhős életútját, hanem csapongva, a hős belső asszociációira támaszkodva. Egy-egy fejezetben belül bizonyos témaköröket fedezhetünk fel. Az első a defenzív trálás történetét mondja el, a második a pátriárka beteljesületlen szerelméről szól, a harmadik a pátriárka és a hadsereg egymásra utaltságáról, a negyedik a pátriárka és az igazság viszonyulását mutatja be, az ötödik a politikai enyhülés és a legsötétebb terror éveit, míg az utolsó a pátriárka csodálatos, de ugyanakkor tipikus életútját összegezi.

A regény „töredékeiből” rekonstruálható a pátriárka életének alakulása. „Pályafutását” két tényező befolyásolta döntően: származása és társadalmi helyzete. Csak az anyja ismert, apja alakja nem azonosítható. Gyermekkoráról nincsenek információink. A polgárháború forгатagában bukkan fel, ebben igyekszik megtalálni a helyét. Már itt felszínre jut jellemének legjellegzetesebb vonása: a hataloméhség. A hatalmat akkor ragadja meg, amikor elődje, szintén katonai személy, a gyarmatosítókkal szemben ellenállást kísérel meg, és ő, azok segítségével, végez vele. A hatalomátvétel pillanataiban kapja meg az egész életét vezérlő „nagy lelkét”: „Na látod, tábornok, így végzi, ki apjára emel kezét.” Élete mottója lett a gyarmatosítók gazdasági érdekeinek kiszolgálása; a regény végére az egész országot, tengerestől, eladta a gringóknak, magát pedig kezdettől a hatalomnak. A mélyből jött pátriárka hosszú uralkodása idején különböző korszakok alakultak ki. Fiatalkorában „messiasember” volt, az afféle felülről jövő forradalom megtestesítője. „Őszintén hitte, képes boldogságot osztani, és különböző hadicselekkkel még a halálnak is túljárhat az eszén” — gondolta országát járva, és álmaira, sejtéseire hallgatva csodákat tett. Állandóan a nép körében mozgott. Közvetlenül a hatalomátvétel után leszámolt vetélytársaival, és így biztosította az egyeduralmat, bár igazában semmihez sem értett, „nincs más tudományod, csak a parancsolgatás” — mondta neki anyja, jómaga pedig bábkormányával közölte: „Csináljatok, amit akartok, úgyis én parancsolok.”

Biztonsági okokból hasonmása volt, aki merélylet áldozata lett. Ekkor „a nemzet még elég eleven volt”, és a forradalom is kialakulóban. Állalála a tömeget felrázta évszázados tompultságából, a halálhír örömnemppé vált. A pátriárka megdöbbsent, majd újra leszámolt ellenfeivel. A külföldi katonai beavatkozás is segítette uralkodása folyamatosságát és fenntartását, a felkelés veszélyének elhárítását. Így lett újra „tengerészgyalogosok balek strómanja”. Ekkor ismét meggyőződött róla, hogy hatalmát csak a teljes terror segítségével őrizheti meg. Kisajátította az egész országot, a gazdasági nehézségeket mind nagyobb külföldi kölcsönökkel igyekezett megoldani. Anyját halála után szentté akarta avatni, ezért összeütközésbe került az egyházzal, és szakított vele. A kibékülésre és némi enyhülésre akkor került sor, amikor a pátriárka megtalálta „élete asszonyát”. Kevesebbett törődött a közügyekkel, de Leticia erőszakos halála után (a regényben csak a pátriárka és az anyja hal meg természetes módon) visszaállította a kíméletlen egyeduralmat. De la Barra hatására hallgatólagos bejegyzését adta a módszeres emberirtáshoz. Utolsó fellobbanása épp de la Barra hátborzongató rendszerének megszűntetése volt. Ezután mindinkább bábként kezelték, az államügyek nélküle alakultak. Egy éjjel, álmában lepte meg a halál, a hírre hitetlenkedve tódult ki a tömeg az utcákra, mert az ország történetében egy új korszak kezdődött.

A pátriárka a hatalom bitorlója és ugyanakkor rabja is. Számtalan

gaztettet követ el, tönkreteszi hazáját, de ugyanakkor uralkodásának kezdetén megváltóként igyekszik személyesen segíteni az emberek sorsán, a cselédekkel egy nyelvet beszél, dicséretüket becsüli, anyját halála pillanatáig saját kezűleg ápolja, irodalmi esten elkábulva hódol a költészetnek. A regény központi motívuma azonban minden kétséget kizáróan a diktátor és a hatalom viszonya. Tudja, hogy nem szabad lebuknia, mert soha nem szerezheti vissza a hatalmat, a félelem állandóan ott motoszkál benne, mert számára a hadsereg nem a hatalom pillére, hanem „legfélelmetesebb természetes ellensége”. Anyjának mondja egyszer: „Elbujdosnék... minél messzebb ettől a sok gazságtól.” Mikor szerelmét, Manuelát meglátogatja, így sóhajtozik: „... hol szereiméd, ragadj ki kutyavétségeim verméből.” Álmában egyszer meggyilkolták, és ekkor „óriási megkönnyebbülést érzett”. Életének végén mindent megtesznek neki, „hogy önnön hatalmának rabságában tartsák”. A tábornok egyszerre a hatalom bitorlója és annak rabja, bűnök elkövetője és áldozat.

Külön kell foglalkozni a pátriárka és az emberek, illetve az igazság viszonyával. Patricio Aragonés, hasonmása, halála előtti monológjában így vall munkaadójának és urának: „... nézzen szembe az igazsággal, tábornok úr, hadd tudja meg, hogy soha senki sem azt mondta magának, amit igazában gondolt, hanem azt mondták egytől egyig, amiről tudták, hogy hallani szeretné...” Aragonés halála után a tábornok úgy érzi, ő lett a „legárvább lélek a világon”. A pápai megbízott a másik ember, aki szemébe mondja, hogy az anyja halála alkalmával tapasztalt csoda közönséges csalás, de „csakis olyan ember merhette a szemébe mondani az igazságot a rendíthetetlen aggastyánnak, akire nem hatott a hatalom varázsa, és aki nem törődött a saját sorsával”.

A hatalom birtoklása és gyakorlása megváltoztatja a pátriárka emberi képét. A hatalommal megkötött kényszerszerződésből fakadó büntettek halmozása óhatatlanul a képmutatás és a bizalmatlanság világát teremti meg körülötte. A kevés hozzá közel álló halála mind magányosabbá teszi. Már Aragonés halála után úgy érzi, hogy ő a „a legárvább lélek a világon”, palotájában immár egyedül él: „most ellenben nem akadt senki, aki bármit kért volna tőle, senki, aki legalább annyit szólt volna hozzá, jó napot, tábornok úr”, „már nem vagyok egyéb falra festett paprikajancsinál”. Halála előtti perceiben „meggyőződött róla, hogy sohasem lett teljhatalmú úr, hanem arra ítéltetett, hogy fonákjáról ismerhesse csak az életet”, ő, kinek „szíve pedig csupa repedés a szeretethiánytól”. Így torkoll a pátriárka sorsa a teljes tragédiába, s ezért tekintik egyes kritikusok *A pátriárka alkonyát* a hatalom és magány rendkívüli regényének. S éppen ezért mondhatjuk ezt, hogy Márquez regényének legfőbb értéke abban rejlik, hogy művészien, a modern világirodalomban szinte egyedülálló módon mutatta be a hatalom nyomorúságos emberi arcát. Forradalmi regény *A pátriárka alkonya*, mert a dél-amerikai katonai diktatúra magvát tárja fel, Márquez meg tudja értetni velünk a pátriár-

ka magatartásának rugóit, de alakja ennek ellenére sem válik rokonszenvesé.

Amilyen hibátlan Márquez hatalomelemzése, olyan problematikus elképzelése a hatalom megszűnéséről. Itt a hatalom magától múlik ki, az általa fenntartott társadalmi-politikai rendszer magától omlik össze. Márquez nem vonultat fel olyan erőket, amelyek az ország sorsát jobbra fordíthatnák, mert mindent a mind jobban magába húzódo, az ország ügyeivel már nem foglalkozó pátriárka szémszögéből láttat. Így aztán sok szempontból motiválatlan a regény zárósoraiból áradó optimizmus. Alapozatlan ez a derűlátás, akárcsak a diktatúra csendes kimúlásának lehetősége. *A pátriárka alkonya* olyan remekmű, amely nem ad teljes képet a társadalmi valóságról, de a mű megírása mégis felér egy forradalommal, mert a demitizált hatalom nyomorúságát és tragikus emberi arcát mutatja be.

VARGA István